

МІКОЛОГІЯ ТА АЛЬГІОЛОГІЯ

Лекція 2

Тема 2. Загальна характеристика
грибів

Львів - 2016

ЗМІСТ ЛЕКЦІЇ

1. Гриби - це...
2. Головні відмінності справжніх грибів і грибоподібних організмів
3. Цитологія грибів у широкому сенсі
4. Особливості будови вегетативного тіла
5. Розмноження грибів
6. Життєві цикли

1. ГРИБИ - ЦЕ...

ГРИБИ У ШИРОКОМУ СЕНСІ

- Група еукаріотних живих організмів, які живляться гетеротрофно та переважно осмотрофно, не здатні до фотосинтезу, розмножуються за допомогою спор і більшість з яких має міцеліальний тип талому.
- Група грибів у широкому сенсі включає справжні гриби, псевдогриби та слизовики.
- Мікологія - наука, яка вивчає гриби у широкому сенсі

ГРИБИ У ШИРОКОМУ СЕНСІ

- **Справжні гриби** - група організмів, які походять від первинно гетеротрофних предків і є споріднені із справжніми тваринами.
- **Псевдогриби або несправжні гриби** - група грибоподібних організмів, які походять від первинно чи вторинно гетеротрофних предків і є споріднені із окремими групами водоростей.
- **Слизовики** - група грибоподібних організмів, які мають вегетативне тіло представлене амебоїдом чи плазмодієм, здатні живитись як осмотрофно так і фаготрофно і розмножуються за допомогою спор.

2. ГОЛОВНІ ВІДМІННОСТІ СПРАВЖНІХ ГРИБІВ І ГРИБОПОДІБНИХ ОРГАНІЗМІВ

Ознака	Справжні гриби	Псевдогриби	Слизовики
Вегетативне тіло	Переважно септований міцелій	Переважно ценоцитний міцелій	Амебоїд чи плазмодій
Біосинтез лізину	AAA-шлях (через α -аміноадипінову кислоту)	ДАП-шлях (через діамінопімелінову кислоту)	Невідомо
Основний компонент клітинної оболонки	Хітин (чи хітозан)	Целюлоза	Хітин чи целюлоза
Основний запасний полісахарид	Глікоген	Міколамінарин	β -1,3-глюкан, β -1,6-глюкан чи глікоген
Джгутиковий апарат зооспор	Джгутик один чи їх багато, базальні, гладенькі, або джгутикові стадії вторинно втрачені	Джгутик один чи їх два, апікальні чи латеральні, один з джгутиків обов'язково має ретронеми	Джгутиків два, апікальні, гладенькі, чи джгутикові стадії відсутні
Форма крист мітохондрій	Пластинчасті	Трубчасті	Ампулоподібні (Acrasiomycota), пластинчасті (Plasmodiophoromycota) чи трубчасті (решта відділів)

ААА-ШЛЯХ (ЧЕРЕЗ α -АМІНОАДИПІНОВУ КИСЛОТУ)

Ацетилкофермент А + α -кетоглутарова кислота => α -аміноадипінова кислота => лізин

Грибний шлях

Притаманний для справжніх грибів:

Chytridiomycota, Zygomycota, Ascomycota, Basidiomycota

Euglenophyta

ДАП-ШЛЯХ (ЧЕРЕЗ ДИАМІНОПІМЕЛІНОВУ КИСЛОТУ)

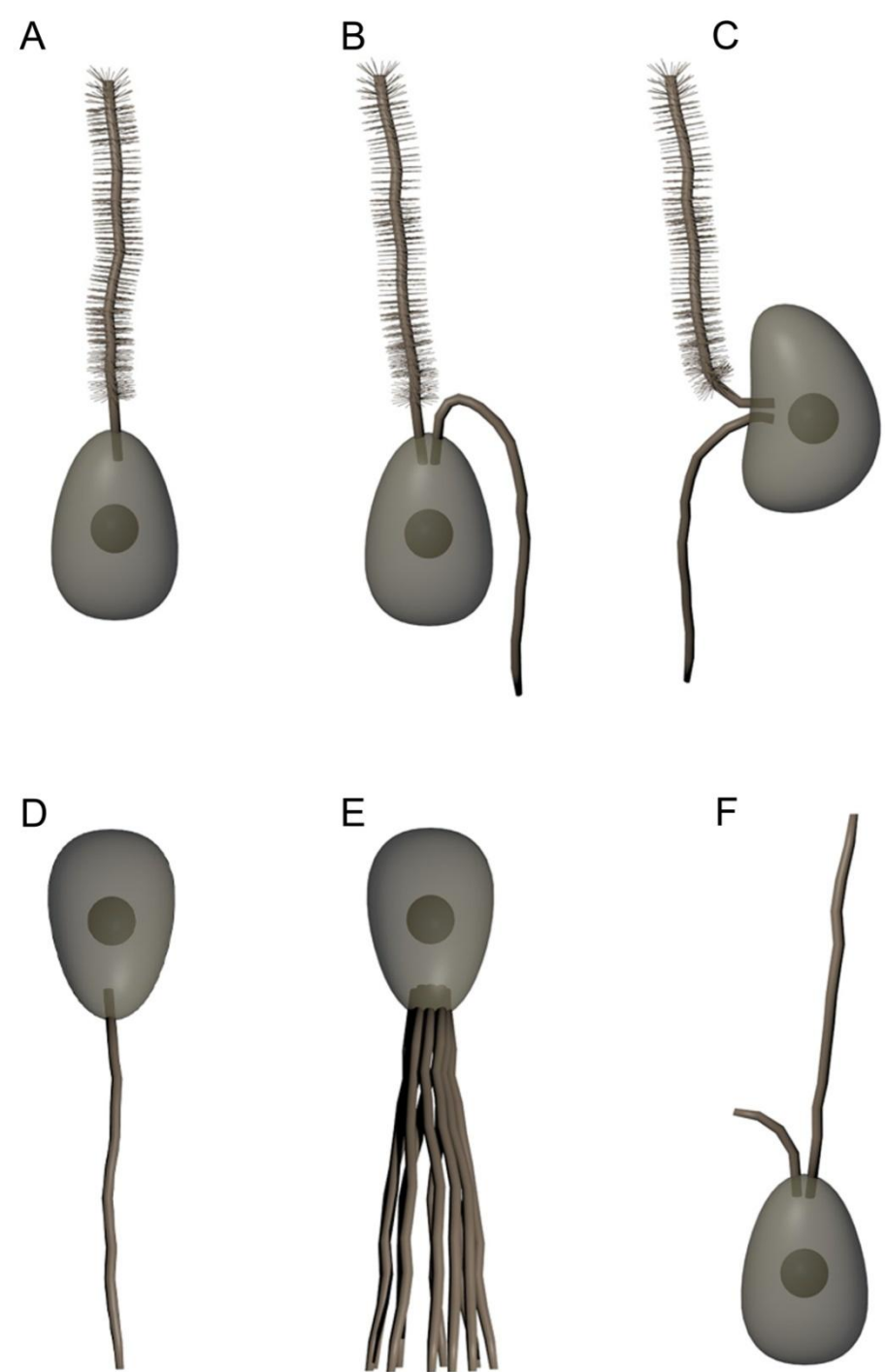
Аспартат + піруват => діамінопімелінова
кислота => лізин

Рослинний шлях

Oomycota, Phycochytriomycota

Більшість водоростей, вищі рослини

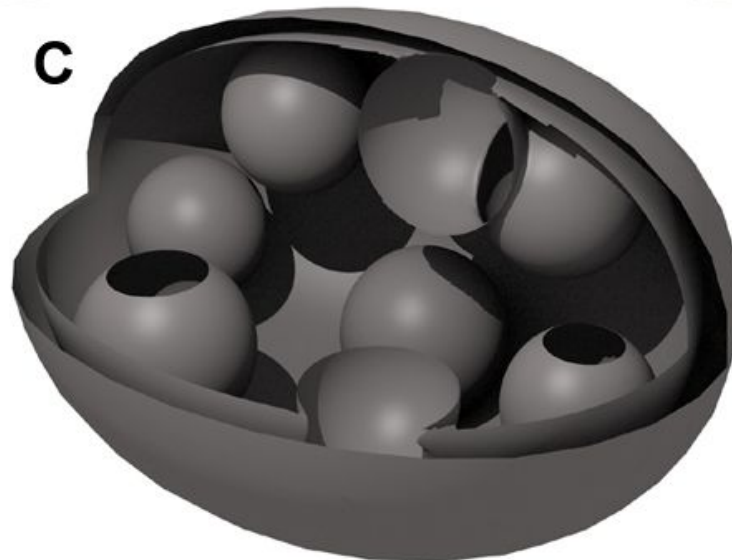

ТИП ДЖГУТИКОВОГО АПАРАТУ

Джгутиковий апарат зооспор справжніх грибів та грибоподібних організмів:
А–С – псевдогриби, А – один апікальний шорсткий джгутик, В – два апікальних джгутики, один шорсткий і один гладенький, С – два латеральних джгутики; D–E – водні справжні гриби, D – один гладенький базальний джгутик, E – багато базальних джгутиків; F – слизовики, зооспора з двома апікальними гладенькими джгутиками різної довжини

МІТОХОНДРІЇ

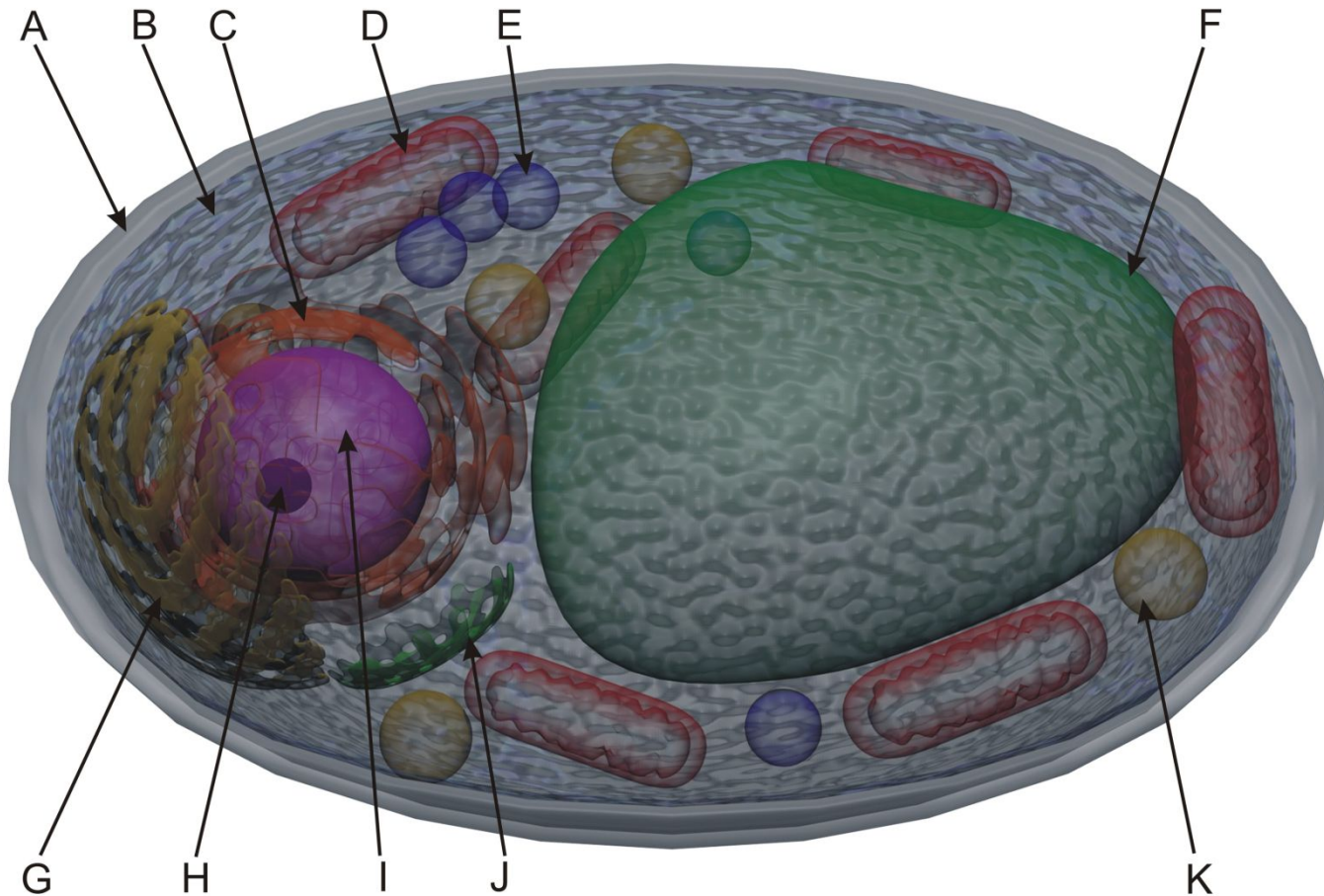

Мітохондрії з
різними типами
крист:
А – пластинчасті
кристи;
В – трубчасті кристи;
С – ампулоподібні
кристи

3. ЦИТОЛОГІЯ ГРИБІВ У ШИРОКОМУ СЕНСІ

- Гриби мають усі типові органели еукаріот: цитоплазма, оточена зовні плазмалемою, ядро (або ядра), асоційовані з ядром органели, цитоскелет, ендоплазматична сітка та її похідні, апарат Гольджі, мітохондрії (іноді вони сильно редуковані), вакуолі, секреторні пухирці, рибосоми, а також різні включення. Зовні грибна клітина, зазвичай, вкрита клітинною стінкою або лусочками, проте на деяких етапах життєвого циклу гриби можуть мати голий протопласт.

КЛІТИНА ГРИБІВ

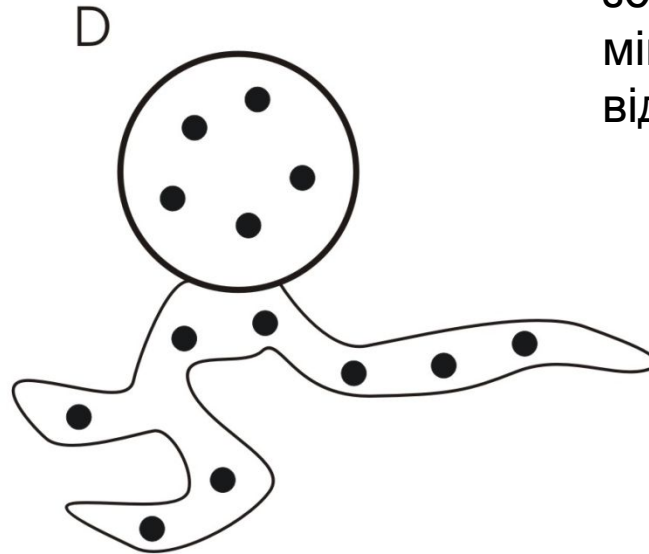
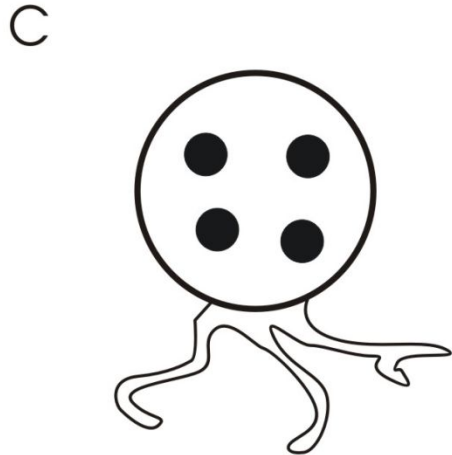
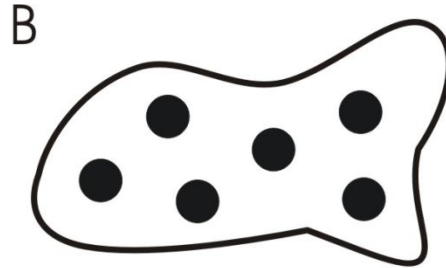
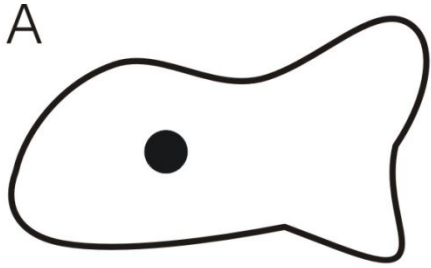
Структура клітини дріжджових грибів: А – клітинна оболонка; В – плазматична мембрана; С – шорсткий ендоплазматичний ретикулум; D – мітохондрія; Е – везикула; F – вакуоля; G – гладенький ендоплазматичний ретикулум; H – ядерце; I – ядро; J – диктіосома комплексу Гольджі; K – ліпідна крапля

Структура клітини	Функції
Клітинна оболонка	Структура на периферії клітини, що розташована за межами цитоплазматичної мембрани, надає клітині міцності, зберігає її форму і захищає живий вміст клітини
Септа	Зазвичай не повна перегородка між клітинами у міцеліальних грибів, може містити одну чи кілька пор, забезпечує компартменталізацію вегетативного тіла
Цитоплазматична мембрана	Зовнішня мембрана клітини, яка відмежовує цитоплазму клітини від клітинної оболонки і зовнішнього середовища
Ядро	Міститься спадкова інформація у вигляді ДНК-вмісних структур – <i>хромосом</i> , керує процесами білкового синтезу, фізіологічними та морфогенетичними процесами у клітині; у клітині грибів може бути одне ядро, два чи багато
Ядерце	Щільне тіло у середині ядра, складається з рибонуклеопроїдів – попередників рибосом; ядерце у ядрі може бути одне чи їх може бути кілька
Полярне тільце веретена	Фібрилярний комплекс, прикріплений безпосередньо до ядерної мембрани, який відповідає за організацію веретена поділу та розходження хромосом при мітозі та мейозі; притаманне не для усіх грибів
Мітохондрія	Двомембранна органела, яка відповідає за процес забезпечення клітини енергією у результаті клітинного дихання; внутрішня мембрана мітохондрії формує вп'ячування до середини органели, які називаються <i>кристи</i> ; кристи можуть бути плоскими, трубчастими чи ампулоподібними; внутрішній вміст мітохондрії називається <i>матрикс</i> ; мітохондрії можуть бути вторинно втрачені, або сильно редуковані і перетворені на <i>мітосоми</i> чи <i>гідрогеносоми</i> ; редукція мітохондрій спостерігається, зазвичай, у анаеробних організмів

Ліпідна крапля	Одномембранна органела заповнена ліпідами, виконує функцію накопичення поживних речовин
Рибосома	Немембранна органела, яка виконує функцію синтезу білків
Цитоскелет	Немембранна структура, яка складається з мікротрубочок і утворює опорний динамічний каркас усередині клітини
Джгутик	У водних грибів зооспори можуть мати один, два чи більше десяти джгутиків; джгутик може розташовуватись на передньому кінці клітини (тоді його називають <i>апикальним</i>), збоку (<i>латеральний джгутик</i>) чи на задньому кінці клітини (<i>базальний джгутик</i>). Джгутик складається з вільної частини, яка виходить за межі клітини і яку називають <i>ундуліподія</i> і <i>базального тіла</i> , яке розташовано у середині клітини. Ундуліподія в середині містить <i>аксоподією</i> , яка складається з білкових трубочок організованих специфічним чином і які забезпечують рухливість джгутика, а зовні вона вкрита плазмалеєю, яка може бути голою чи вкритою білковими волосками – <i>ретронемами</i>

Ендоплазматичний ретикулум (ЕПР)	Розгалужена система одномембранних сплюснених порожнин, пухирців та каналів, які беруть участь у різноманітних процесах метаболізму, а також транспортування речовин. Виділяють <i>шорсткий ЕПР</i> – вкритий рибосомами, та <i>гладенький ЕПР</i> – позбавлений рибосом
Апарат Гольджі	Одномембранна органела, яка складається із кількох сплюснених цистерн (<i>диктіосом</i>), відповідає за сортування, пакування, модифікацію та секрецію речовин; у міцеліальних грибів апарат Гольджі децентралізований, тобто диктіосоми розсіяні по клітині
Везикула (секреторний пухирець)	Одномембранна органела, що є похідною апарату Гольджі й відповідає за транспортування та секрецію за межі цитоплазми різних сполук. Основними типами секреторних везикул у грибів є <i>лізосоми</i>, <i>макровезикули</i> та <i>мікровезикули</i>. Лізосоми відповідають у клітині за внутрішньоклітинне травлення, а також за секрецію літичних ферментів за межі клітини. Макровезикули містять речовини-попередники клітинної оболонки, а мікровезикули – ферменти, що забезпечують синтез або лізис оболонки
Вакуоля	Одномембранна органела, мембрана якої називається <i>тонопласт</i>, є вмістилищем запасних поживних речовин та токсичних продуктів метаболізму; здійснює контроль рівня рН і осмотичного тиску у клітині, а також бере участь у нагнітанні тиску при проникненні гіф паразитичних грибів у клітину господаря

4. ОСОБЛИВОСТІ БУДОВИ ВЕГЕТАТИВНОГО ТІЛА

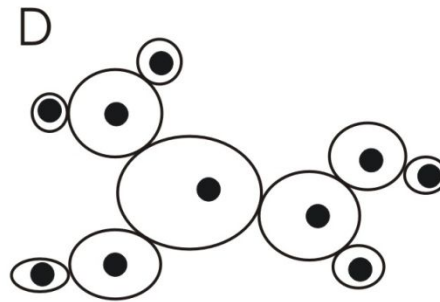
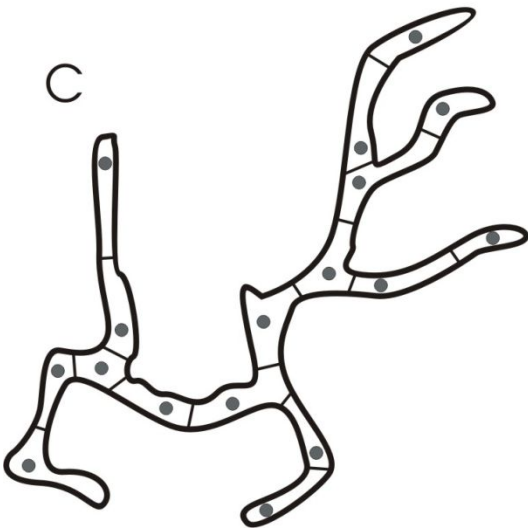
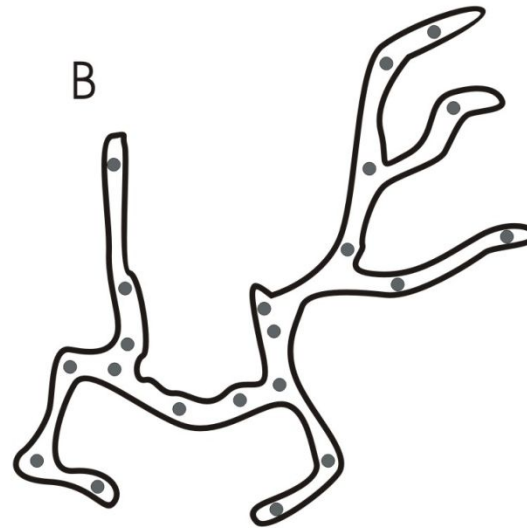
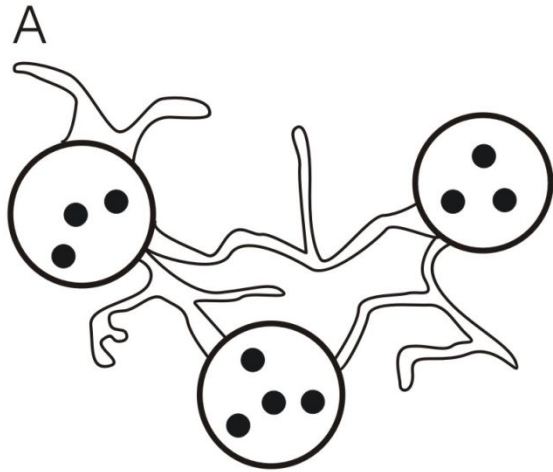

**Типи
вегетативних тіл
грибів:**

А – амебоїд; В –
плазмодій; С –
збірна клітина з
ризоміцелієм; D –
збірна клітина з
міцеліальними
відростками

ОСОБЛИВОСТІ БУДОВИ ВЕГЕТАТИВНОГО ТІЛА

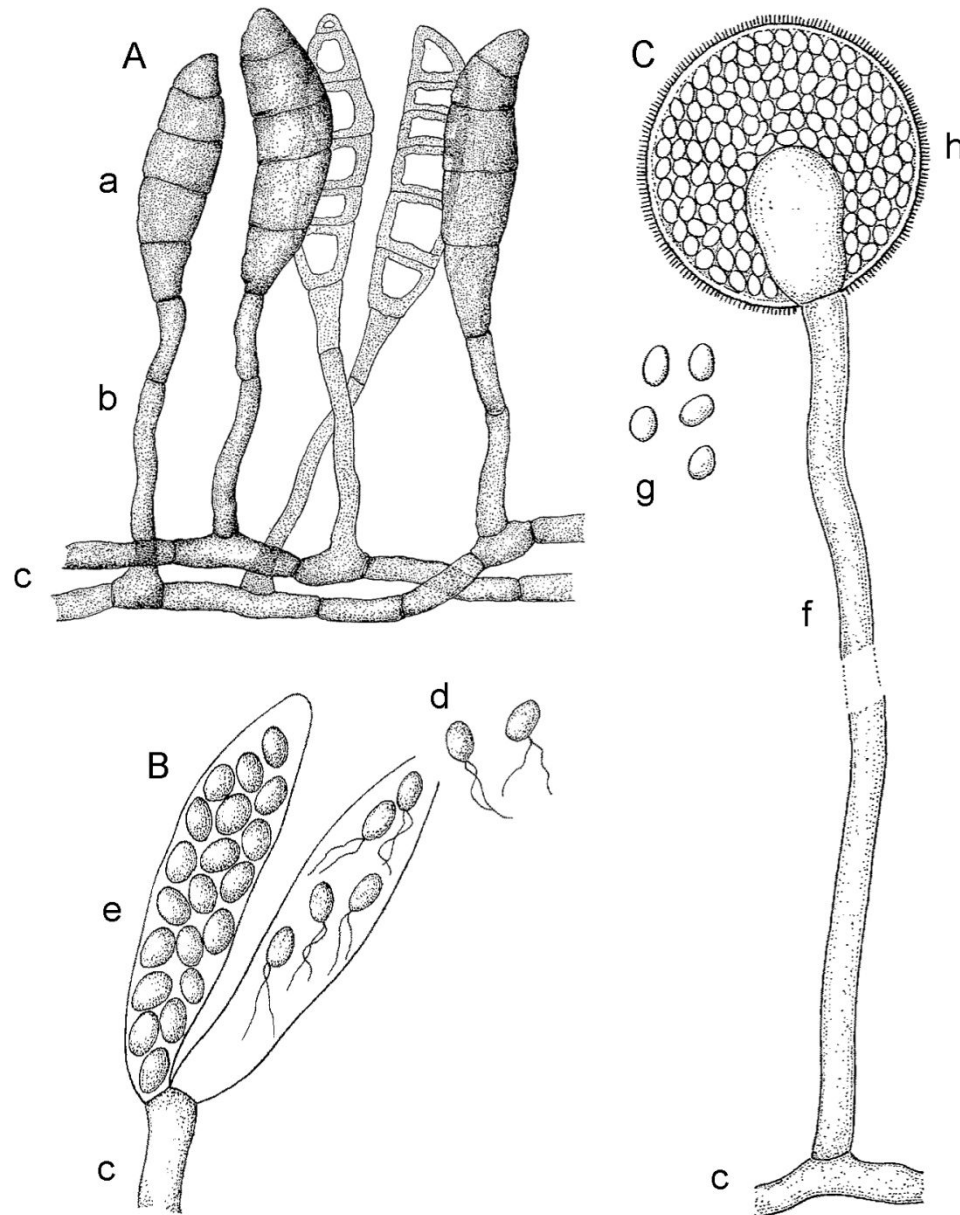
Типи вегетативних тіл грибів:

A – поліцентричний
талом; B –
ценоцитний міцелій;
C – септований
міцелій; D –
дріжджовий талом

5. РОЗМНОЖЕННЯ ГРИБІВ

Тип розмноження	Характеристика
Вегетативне розмноження	Форма розмноження, коли новий організм виникає з частини вегетативного тіла материнського організму – частини талому, окремого вегетативного органу чи його частини, спеціальних вегетативних діаспор (у лишайників за допомогою <i>соредій</i> чи <i>ізидій</i>); вегетативне розмноження одноклітинних організмів відбувається переважно поділом клітин надвоє, у багатоклітинних і колоніальних видів – частіше пов'язане з фрагментацією таломів чи колоній. У грибів також за допомогою <i>артроспор</i> і <i>хламідоспор</i>
Нестатеве розмноження	Форма розмноження, коли новий організм виникає із спеціалізованих рухомих чи нерухомих ендогенних чи екзогенних спор нестатевого спороношення без участі статевих клітин, чи структур, які виконують їх функції, і запліднення
Статеве розмноження	Форма розмноження пов'язана із статевим процесом, коли нові організми виникають із зиготи або із спор статевого спороношення

НЕСТАТЕВЕ РОЗМНОЖЕННЯ

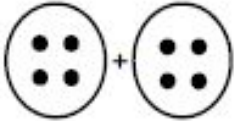

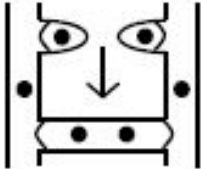

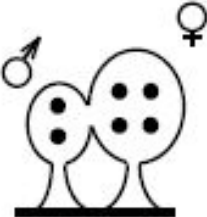
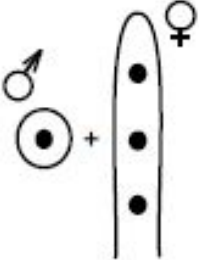
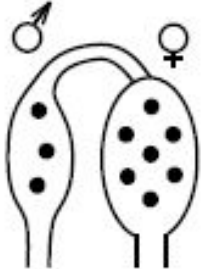

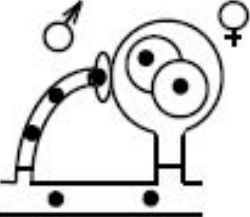
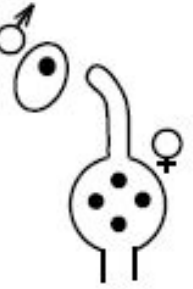
Типи спор нестатевого спороношення:

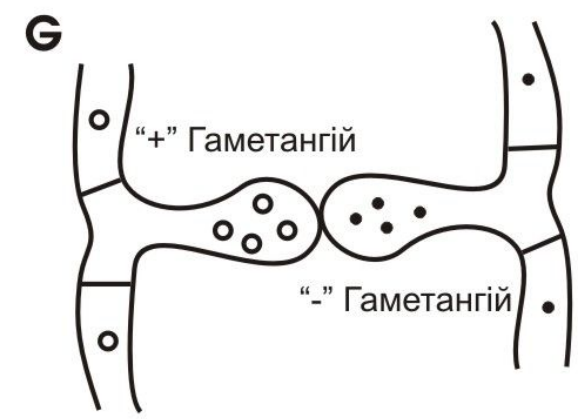
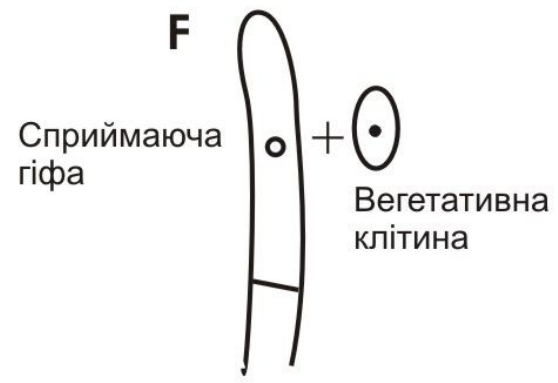
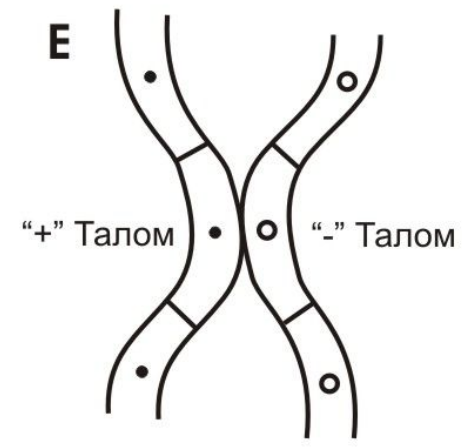
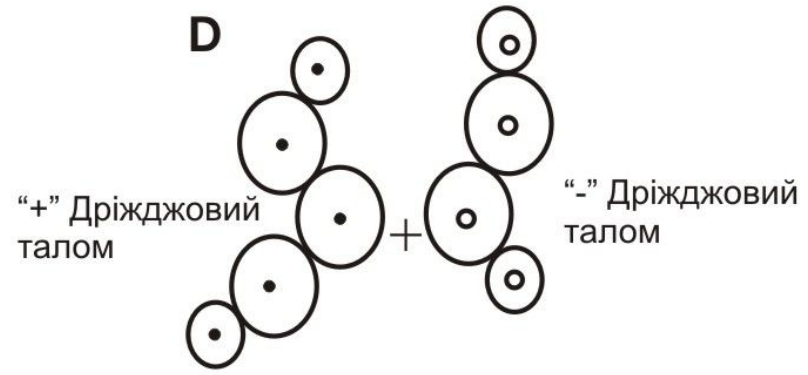
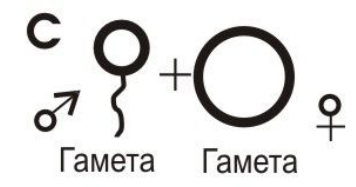
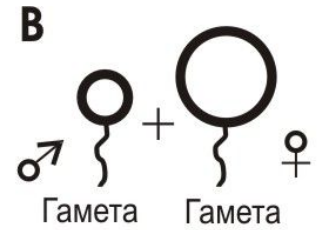
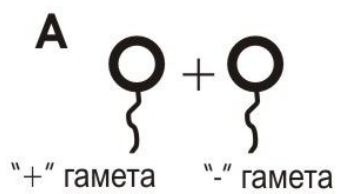
А – екзогенне спороношення, конідіоспори; В – ендогенне спороношення, зооспори; С – ендогенне спороношення, спорангіоспори; а – конідіоспора, б – конідієносець, с – вегетативний міцелій, d – зооспора, e – зооспорангій, f – спорангієносець (спорангіофор), g – спорангіоспори, h – спорангій [A, C: Verona, Benedek, Suppl. I, 1964; B: Verona, Benedek, Suppl. II, 1965]

ФОРМИ ГЕНЕТИЧНОЇ РЕКОМБІНАЦІЇ У ГРИБІВ

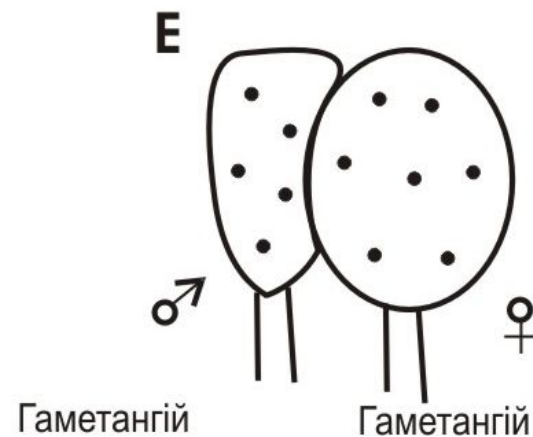
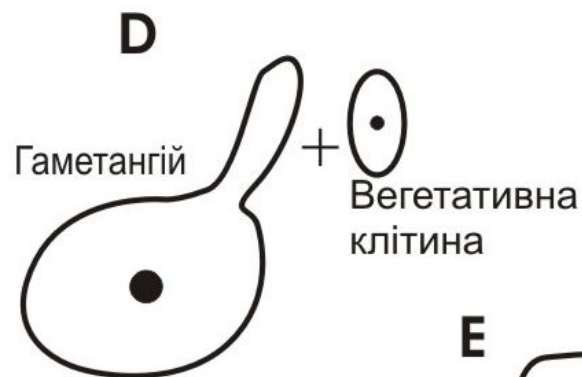
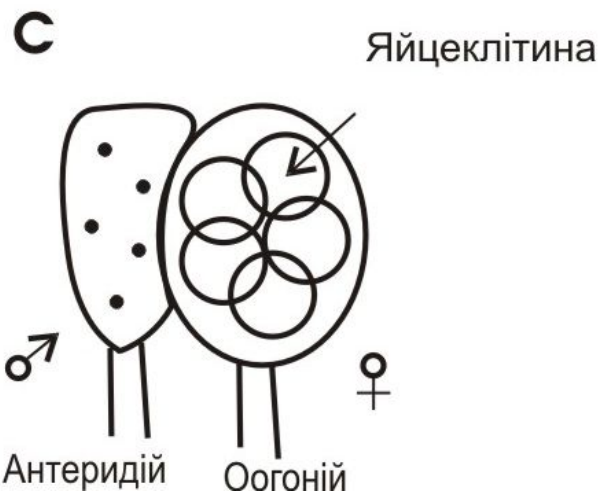
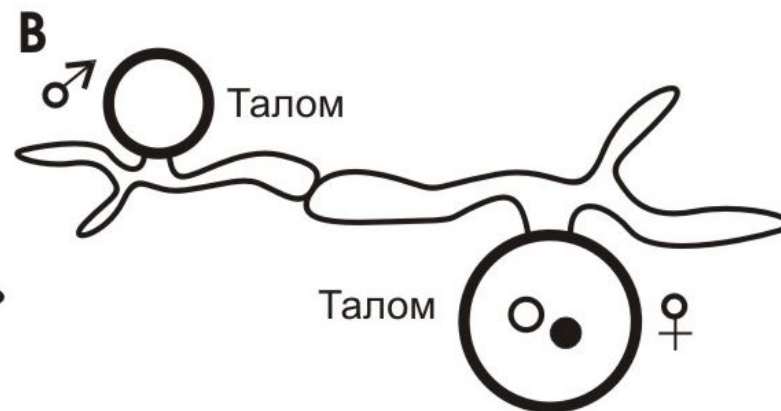
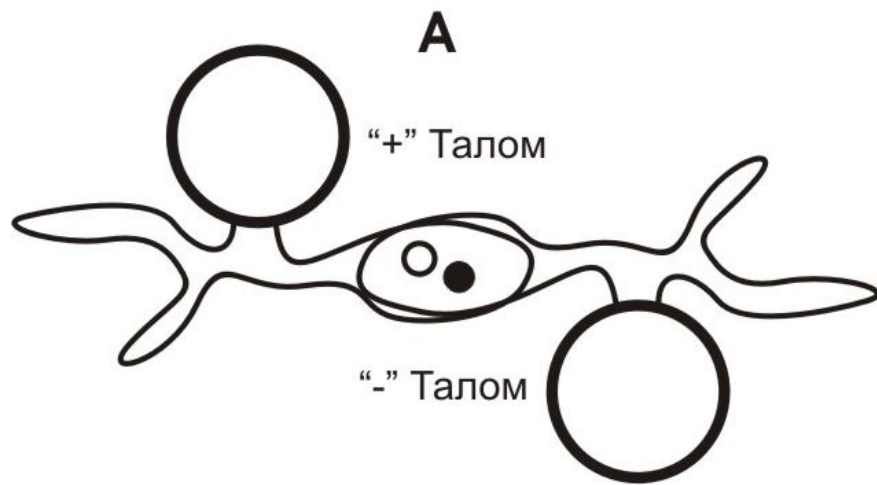
Тип	Опис
Пресексуальний процес	Обмін позаядерними факторами спадковості: плазмідами, мобільними генетичними елементами, регуляторними білками, мРНК, мітохондріями і пластидами
Гемісексуальний процес	Обмін цілими геномами (ядрами), які зберігають свою цілісність у новоутвореному організмі
Статевий (сексуальний) процес	Злиття різноякісних ядер, що призводить до утворення диплоїдного ядра (<i>зиготи</i>), після періоду існування у диплоїдному стані ядро підлягає <i>мейозу</i> з утворенням гаплоїдних ядер, перед цим відбувається обмін окремими ділянками між хромосомами (<i>кросинговер</i>)
Парасексуальний процес	Дві клітини з гаплоїдними ядрами зливаються між собою, у новоутвореному організмі частина ядер зливається утворюючи диплоїдні ядра, а частина залишаються гаплоїдними; після періоду існування у диплоїдному стані новоутворені ядра зазнають <i>вегетативної гаплоїдизації</i> (втрати частини хромосом), а перед цим відбувається <i>мітотичний кросинговер</i> ; дочірні організми отримують два різноякісні ядра – одне вихідне, а друге рекомбінантне, але обидва ядра є гаплоїдними

ТИПИ СТАТЕВИХ ПРОЦЕСІВ

	Хологамія	Соматогамія	Гаметангігамія	Гаметогамія	Гамето-гаметангігамія	Сомато-гаметангігамія
Ізогамія	Ізохологамія	Ізосоматогамія	Ізогаметангігамія	Ізогаметогамія	—	—
Анізогамія	Анізохологамія	Анізосоматогамія	Анізо-гаметангігамія	Гетерогамія Оогамія Сперматогамія Анізогаметогамія	Гамето-гаметангігамія	Сомато-гаметангігамія

Типи статевих процесів: А – ізогаметогамія, ізогамія; В – анізогаметогамія, гетерогамія; С – анізогаметогамія, оогамія; D – ізосоматогамія; E – ізосоматогамія; F – анізосоматогамія; G – ізогаметангіогамія

Типи статевих процесів: А – ізогогамія; В – анізогогамія; С – гамето-гаметангіогамія; D – гаметангіо-соматогамія; Е – анізогаметангіогамія

ЯВИЩЕ СТАТЕВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ

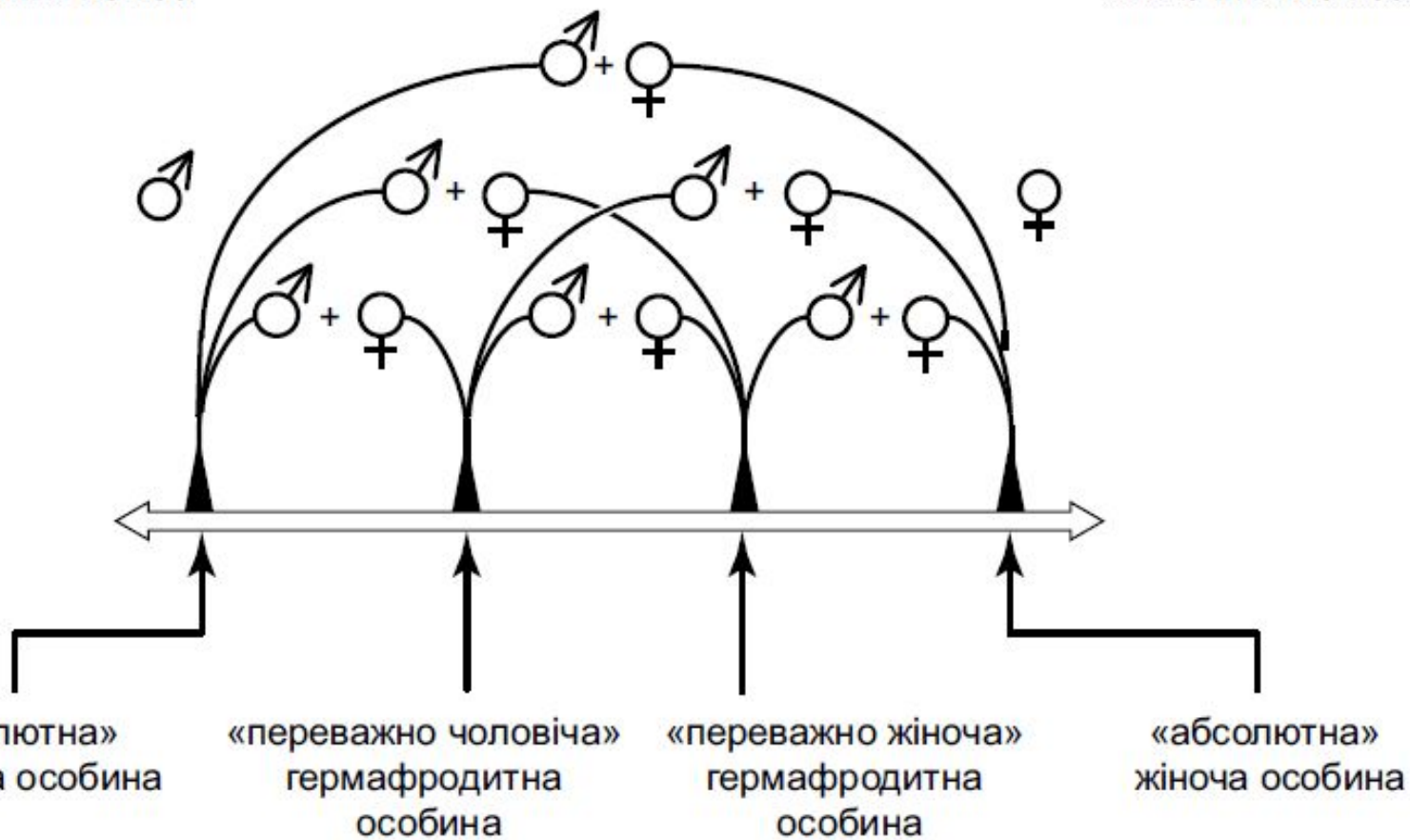
- Морфологічна стать
- Фізіологічна стать

- Мономіксис
- Диміксис
- Діафороміксис (багатостатевість)

ДІАФОРОМІКСИС

«чоловічий» полюс

«жіночий» полюс

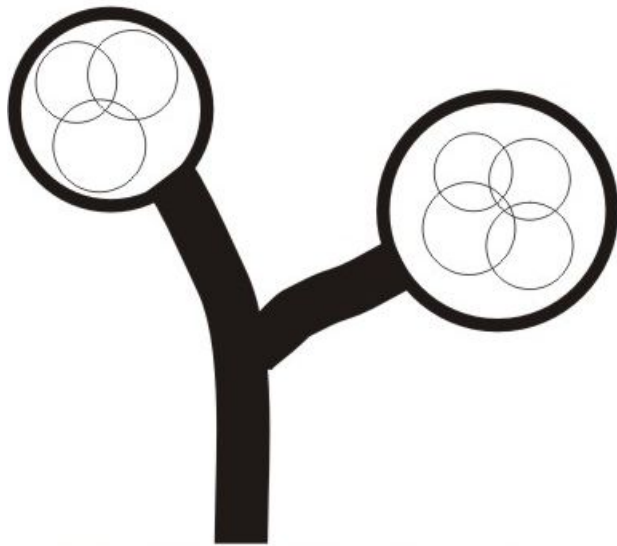

ГЕТЕРОТАЛІЗМ ТА ГОМОТАЛІЗМ

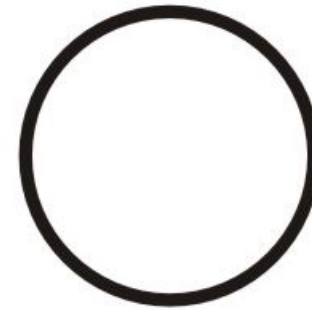
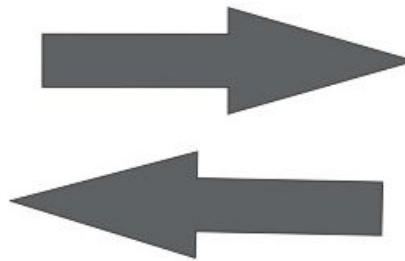
- Гетероталізм
- Гомоталізм

6. ЖИТТЄВІ ЦИКЛИ

ЦИКЛОМОРФОЗ

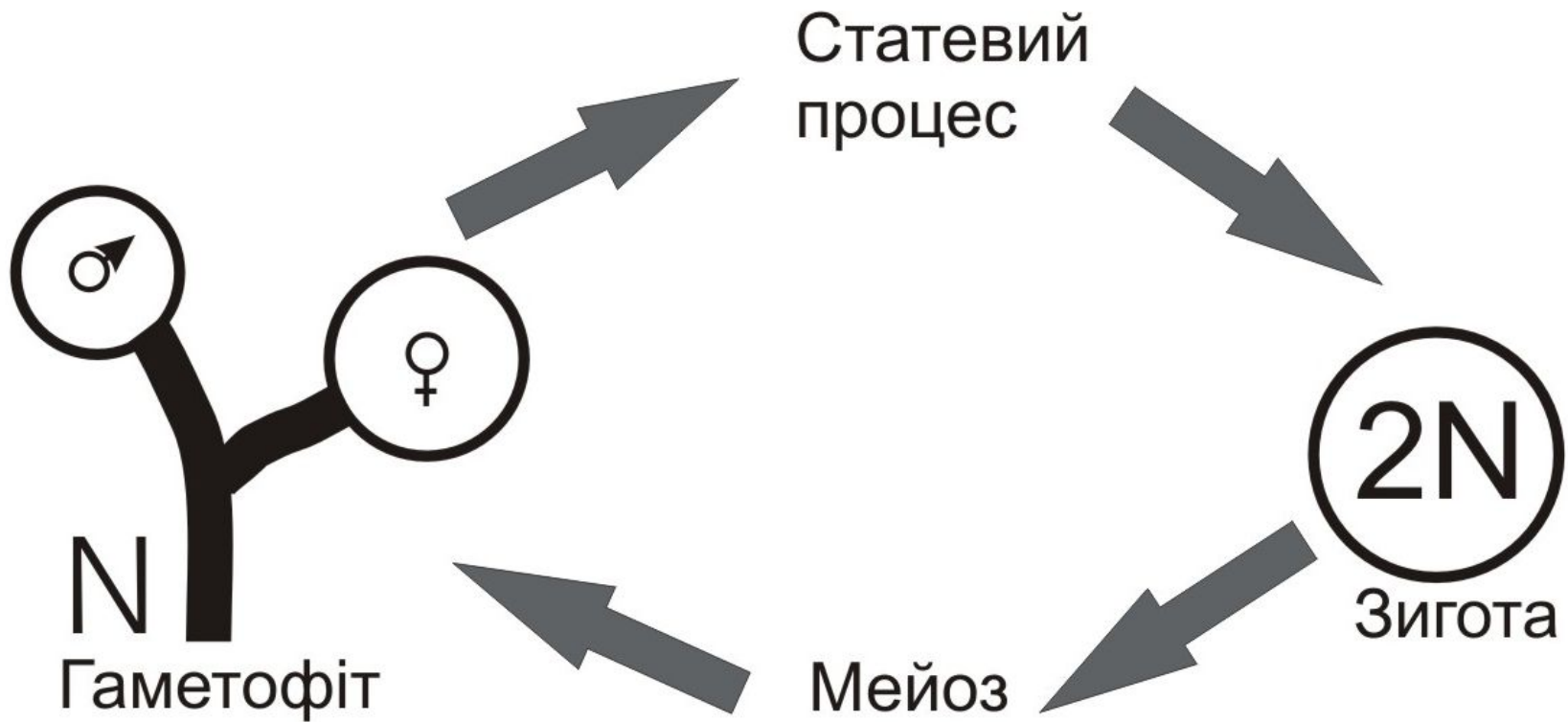

Веgetативна
стадія

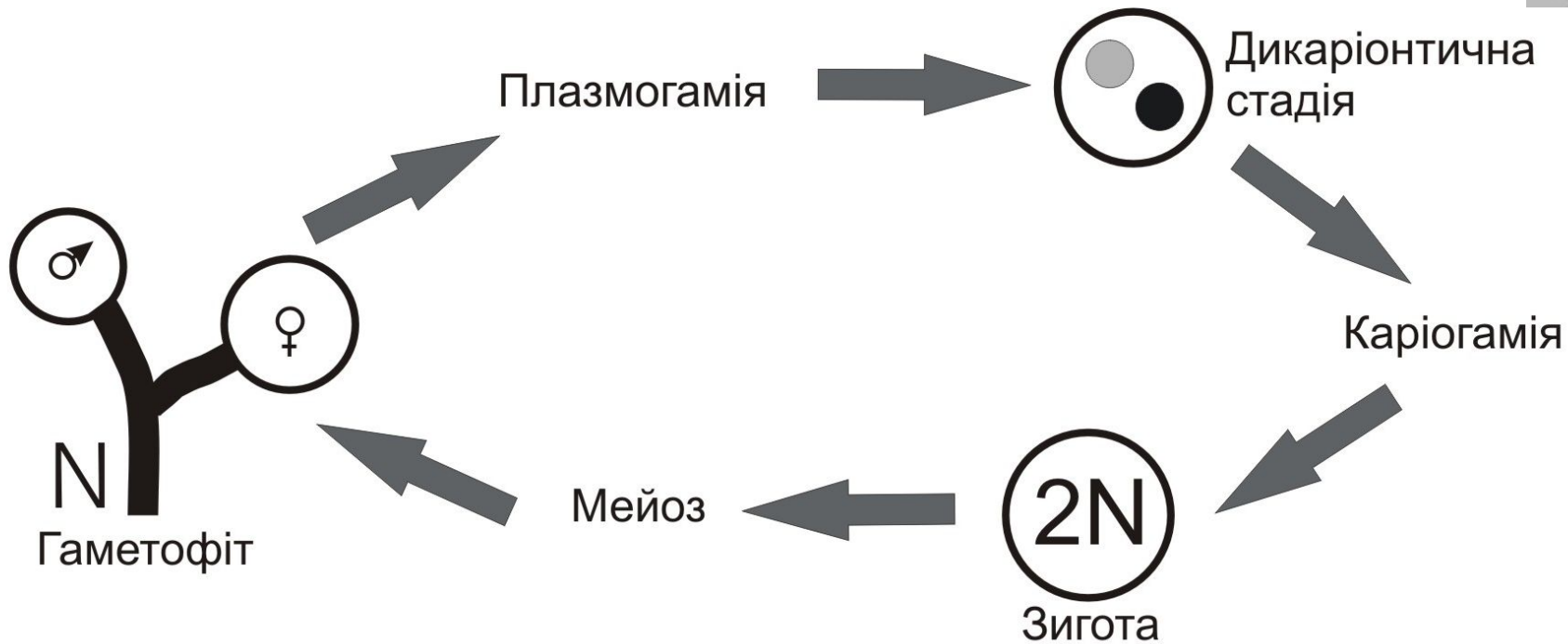

Спочивальна
стадія

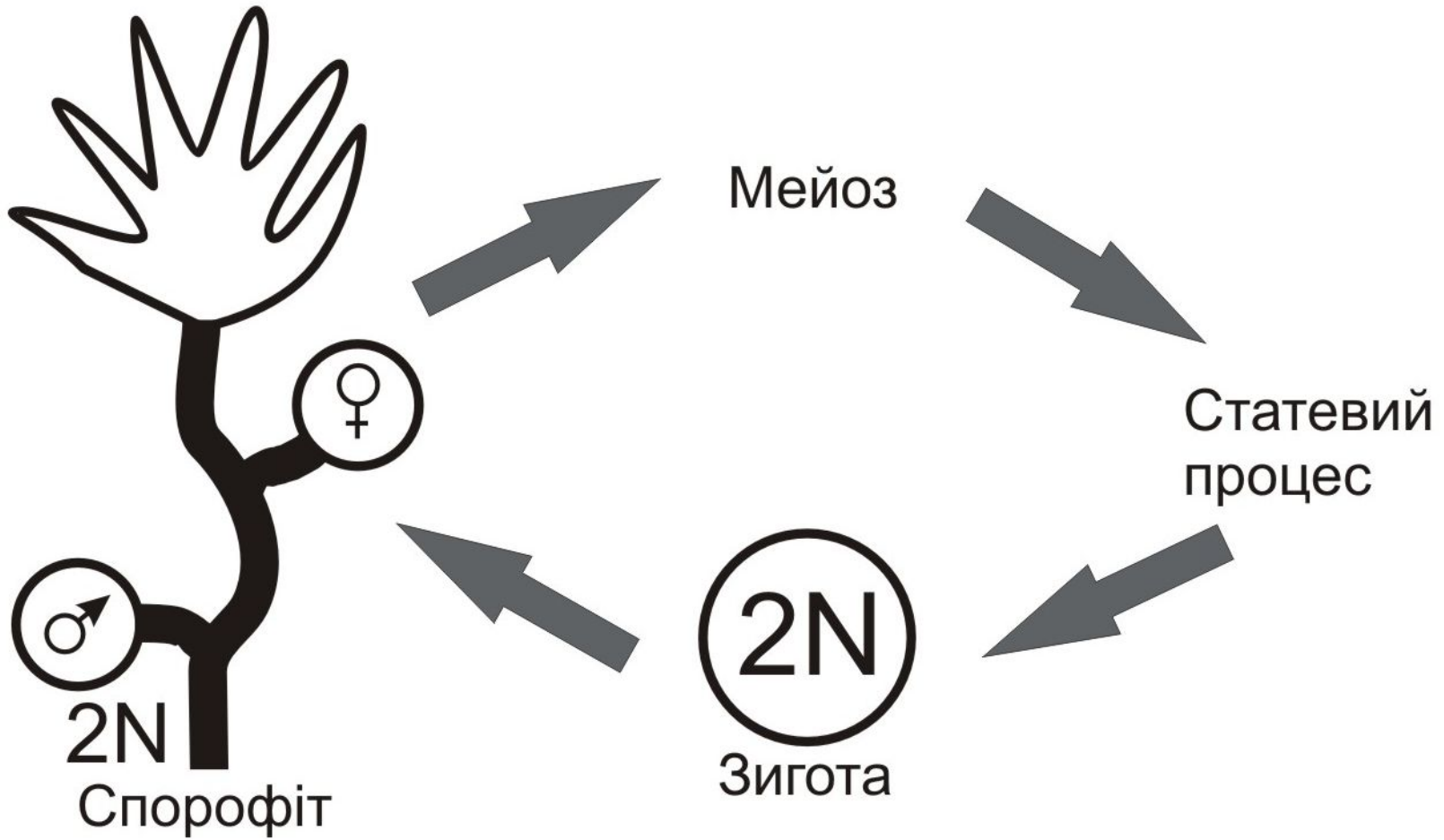
ГАПЛОФАЗНИЙ

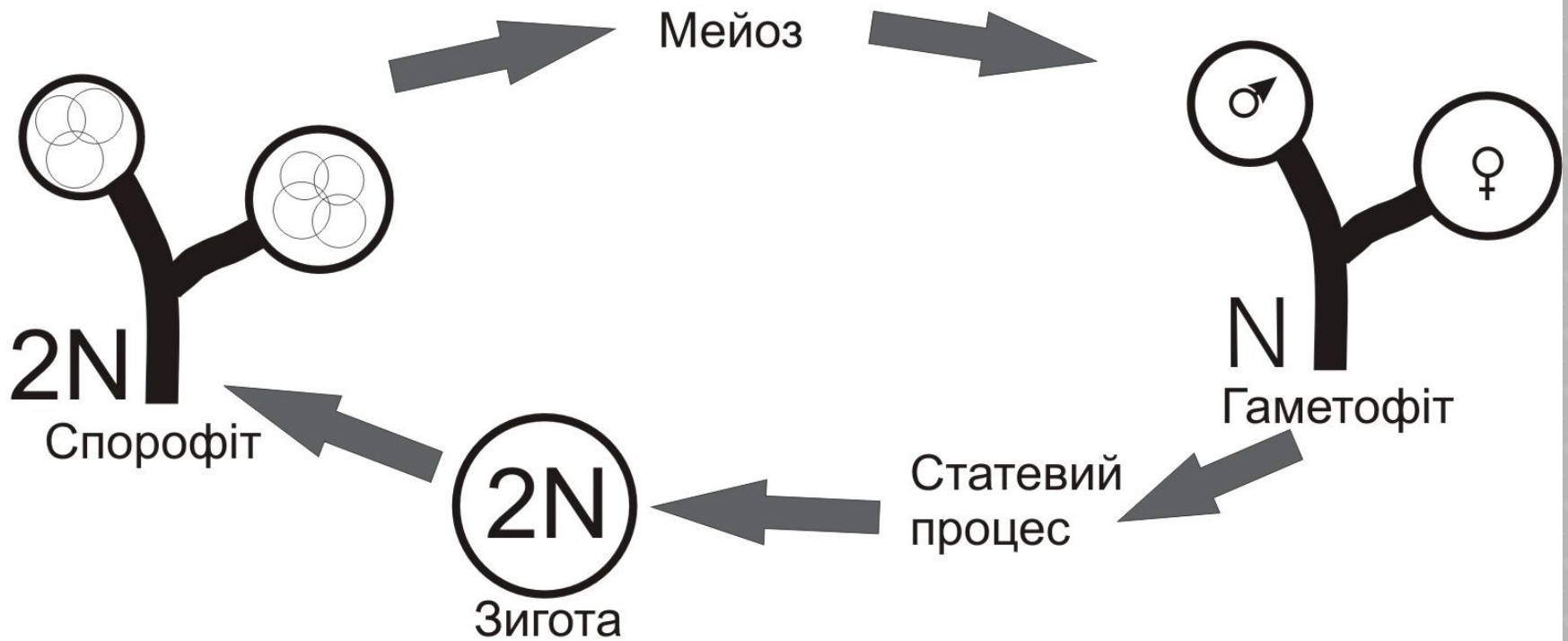
ГАПЛОФАЗНИЙ З ДИКАРІОНТИЧНОЮ СТАДІЄЮ

ДИПЛОФАЗНИЙ

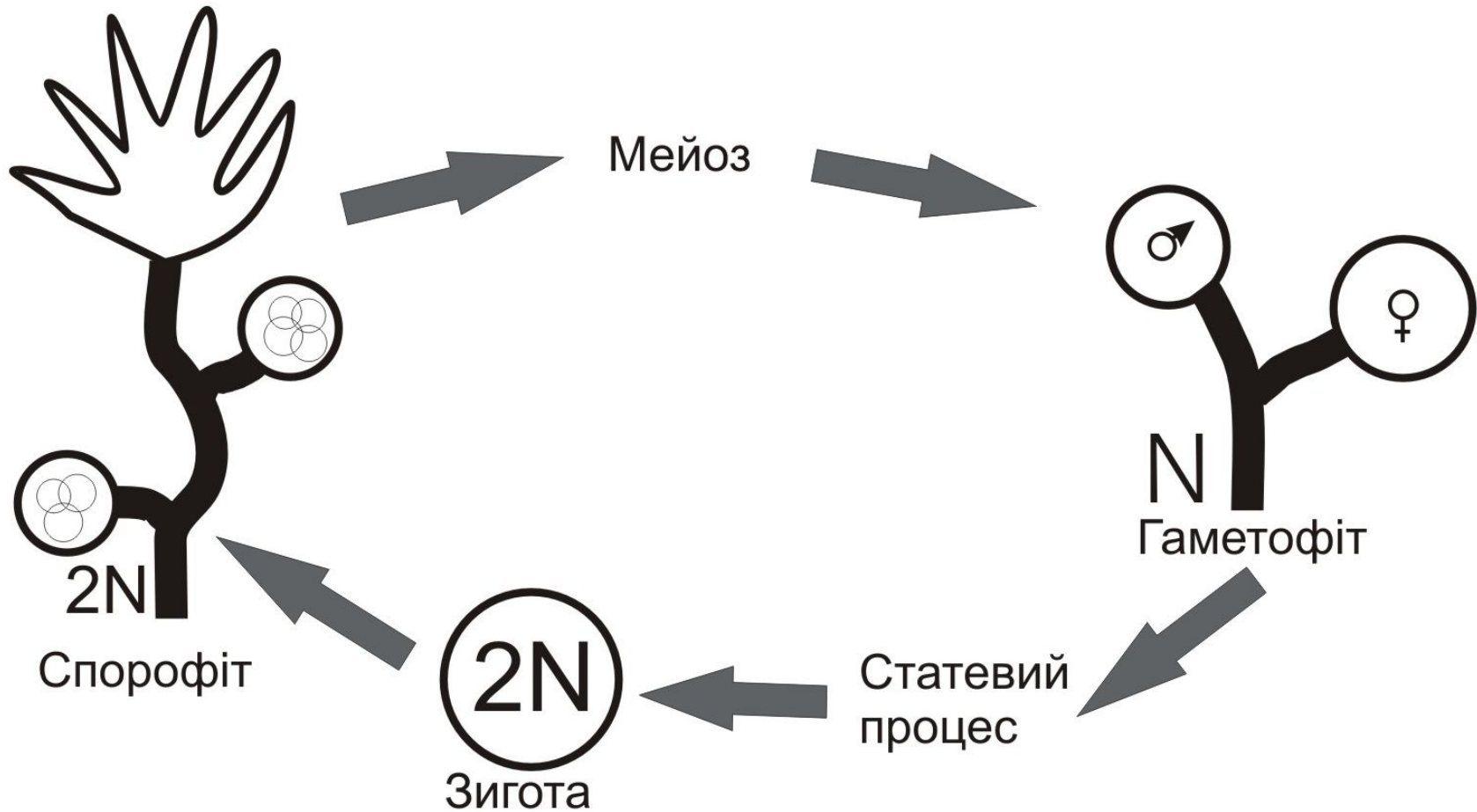

ГАПЛОДИПЛОФАЗНИЙ З ІЗОМОРФНОЮ З. П.

ГАПЛОДИПЛОФАЗНИЙ З ГЕТЕРОМОРФНОЮ З. П.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Леонтьєв Д.В., Акулов О.Ю. Загальна мікологія: Підручник для вищих навчальних закладів. - Харків: Видавнича група «Основа», 2007. - 228 с.
2. Леонтьєв Д.В., Акулов А.Ю. Генетическая рекомбинация у протистов: терминологическая ревизия // Мусена, 2001. - Vol. 1, № 2. - С. 5-31.
3. Калинець-Мамчур З. Словник-довідник з альгології та мікології: навчальне видання для студентів вищих навчальних закладів України. - Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. - 399 с.
4. Костіков І.Ю. та ін. Ботаніка. Водорості та гриби: навч. посібник. - Київ: Арістей, 2006. - 476 с.
5. Ботаника: в 4 т. - Т. 1, Т. 2: Водоросли и грибы / Г.А. Белякова, Ю.Т. Дьяков, К.Л. Тарасов. - Москва: Академия, 2006. - 320 с.